

Альона Романова

Національний університет “Львівська політехніка”,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту
права, психології та інноваційної освіти
aliroma@ukr.net

ЕТИЧНІ НОРМИ У АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЇХ ПОРУШЕННЯ

<http://doi.org/10.23939/law2022.34.051>

© Романова А., 2022

З'ясовано, що діяльність працівника юридичної професії базується на загальних моральних і морально-правових принципах гуманізму, справедливості, законності, патріотизму, незалежності, гласності тощо. В Україні, окрім професійних вимог, на законодавчому рівні закріплені етичні вимоги до адвокатської діяльності і до особи адвоката.

Наголошено, що кожен з аспектів професійної діяльності диктує особливі правила поведінки, недотримання котрих може провокувати конфліктні ситуації, емоційне вигорання і професійну деформацію та найгірше – порушення прав і свобод людини і непрофесійне виконання службових обов'язків.

Доведено, що деонтологічний чинник внутрішнього і зовнішнього імперативу службового обов'язку адвоката полягає у їх тісній взаємодії. Це професійна сфера, що поєднує внутрішні переконання і мотивації та приписи норм протягом усієї співпраці адвоката зі своїм клієнтом. В адвокатській діяльності теж є ризики професійної деформації, що проявляються у байдужому ставленні до професії, нехтуванні інтересами клієнтів, поверхневому, формалістському підході до певної справи тощо.

Зазначено, що надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів дотримання високих етичних стандартів поведінки. При цьому специфіка, комплексність обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства загалом, дотримання принципів законності і верховенства права.

Акцентовано увагу на проблемі конфліктів між адвокатами-колегами. Наслідком такого конфлікту є звернення одного з адвокатів зі скаргою до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону; адвокат, який ініціював звернення, зобов'язаний надати докази того, що ним вжиті заходи мирного врегулювання такого конфлікту.

Ключові слова: професійна етика, адвокат, моральна свідомість, адвокатська діяльність, дисциплінарна відповідальність.

Постановка проблеми. Професійна реалізація особи в різних сферах її життєдіяльності складається з ґрунтового володіння професійними і етичними компетентностями. Юриспруденція є тією сферою, яка немислима без ціннісно-морального чинника взаємовідносин між людьми за принципом “людина–людина”.

Адвокатська діяльність є тим видом діяльності, де внутрішні переконання і професійні компоненти обґрунтовують професіоналізм і ціннісну константу особистості.

Важливим аспектом в адвокатській діяльності є неухильне дотримання так званого “кодексу честі”, етичних норм у професії. В процесі надання професійної правової допомоги адвокат співпрацює з особами, що не вчиняли протиправних діянь, коли потрібно цей факт довести у суді, а також, з тими, хто вчиняв певні неправомірні дії. Саме за таких обставин важливо дотримуватися не тільки норм закону, а й етичних норм у професійній діяльності, щоб не переступити межу моралі суспільства, не порушити етичних вимог заради вигоди і слави.

Професія адвоката пов'язана з ризиками професійної деформації під впливом спокуси швидкого збагачення і спілкування з особами, що вчинили правопорушення. Адвокат повинен пам'ятати, що його роль і місія полягає у наданні професійної допомоги, дотримуючись законодавства, а не у пошуку шляхів, щоб “обійти” норму закону.

Аналіз дослідження проблеми. Проблемним аспектом дослідження особливостей дотримання та порушення етичних норм у адвокатській діяльності є особливість професійного поля реалізації вказаних норм у юриспруденції. Професійна взаємодія адвоката з клієнтом проектується на морально-ціннісну площину загальнолюдських і етичних норм, що загострює проблему свободи від будь-якого зовнішнього впливу, тиску чи втручання у його діяльність із надання професійної правничої (правової) допомоги, здійснення захисту або представництва клієнта, зокрема з боку державних органів, політичних партій, інших адвокатів тощо, а також від впливу своїх особистих інтересів. Адвокат повинен вдосконалювати не лише власні професійні навички, а й ціннісно-мотиваційні установки, що сприятимуть повазі до професії і забезпеченню принципів адвокатської діяльності.

Для всебічного аналізу і осмислення вказаної проблематики доцільно брати за основу нормативно-правові акти і теоретико-методологічний потенціал праць вітчизняних і зарубіжних учених-юристів і філософів, таких як: М. Братасюк, В. Лозовой, О. Петришин, С. Сливка, В. Ухач та інші.

Їхні наукові концепції сприяли тому, що в межах антропологічної юриспруденції і деонтології формується новий підхід до розуміння професійно-етичних вимог у адвокатській діяльності, спрямований на дотримання основних прав і свобод людини, поваги до її честі і гідності.

Мета статті – полягає у тому, щоб із теоретико-правового боку проаналізувати ті питання, які найбільш дотичні до розуміння особливостей дотримання та порушення етичних норм у адвокатській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Професійна етика – це кодекс правил, що визначає поведінку спеціаліста у службовій діяльності, норм, які відповідають існуючим законам та відомчим нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності за виконання професійних обов'язків.

Завдання професійної етики в тому, щоб вивчити складний процес відображення професійних стосунків у моральній свідомості, у морально-професійних нормах, провести чітку межу між морально-професійними явищами і явищами професійної майстерності, вивчити суспільні завдання, цілі професії і їх значущість у соціальному прогресі, саме цим сприяючи їх успішному виконанню. Також, професійна етика як прикладна соціально-філософська дисципліна вивчає походження, сутність, специфіку, суспільні функції морально-професійних норм і стосунків, закономірності їх розвитку на різних історичних етапах [1].

Професійна діяльність юриста, зокрема адвоката, пов'язана зі значною кількістю морально-етичних, емоційно-психологічних особливостей, котрі, зазвичай, мають негативне “забарвлення”.

Морально-етична складова професії вимагає від адвоката швидкої зміни “ролі” у взаєминах з оточенням протягом короткого часу (спілкування з колегами, клієнтами, захист у суді, збір і опрацювання інформації по справі у різних соціальних прошарках населення тощо). Кожен із цих аспектів професійної діяльності диктує особливі правила поведінки, недотримання котрих яких може проковувати конфліктні ситуації, емоційне вигорання і професійну деформацію. Та найгірше – порушення прав і свобод людини і непрофесійне виконання службових обов’язків.

Адвокат (від лат. *Advocates* – прикликаний, від лат. *Advoco* – запрошую) – юрист, що надає професійну правову допомогу учасникам правовідносин.

Участь адвоката є обов’язковою при захисті особи від кримінального обвинувачення, а також в інших випадках, визначених законодавством відповідної держави. Доступ до професії адвоката, його професійні права та обов’язки, етичні вимоги регулюються не тільки державою, але й самоврядними професійними об’єднаннями, яким гарантується свобода від зовнішнього втручання [2].

Зазвичай, кожна людина хоч раз за життя зверталася по допомогу, консультацію до адвоката, у адвокатські об’єднання. У суспільстві побутує думка, що адвокат лише надає допомогу клієнту в суді. Насправді обов’язки адвоката значно ширші, і саме тому громадяни досить часто звертаються до нього. Наприклад, для надання правової інформації, консультацій і роз’яснень із правових питань, правового супроводу діяльності юридичних і фізичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, держави тощо.

Діяльність працівника юридичної професії базується на загальних моральних і морально-правових принципах гуманізму, справедливості, законності, патріотизму, незалежності, гласності та ін. Принципи моралі це світоглядні орієнтири моральної свідомості, що виражають її вимоги у найбільш загальній сталій формі. Вони складають сутність моральних аспектів діяльності і моральних відносин і є стратегією моральної поведінки людини, спільнот, суспільства [3, с. 21].

В Україні, окрім професійних вимог, на законодавчому рівні закріплені етичні вимоги до адвокатської діяльності і до особи адвоката.

У своїй професійній діяльності адвокат керується Конституцією України, законами України та низкою підзаконних нормативно-правових актів.

Доцільно акцентувати увагу на таких: Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”, Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність, Правила адвокатської етики.

Закон України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” передбачає дотримання Правил адвокатської етики як одного з основних професійних обов’язків адвоката [4].

Про важливість етичної складової у професійній діяльності адвоката свідчить і те, що стаття 32 вказаного закону “Припинення права на заняття адвокатською діяльністю” передбачає “накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися...” серед інших підстав “систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України” [4].

Можна почути думку про те, що позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю за порушення правил адвокатської етики є досить суворим, але, якщо вникнути в цю проблему глибше, то ми зрозуміємо, що таке порушення може бути основою порушення права людини на повагу до її честі і гідності, права людини на конфіденційність особистого життя і низки основоположних прав громадян, захист яких є основою правової держави і цивілізованого суспільства.

У “Правилах адвокатської етики” зазначається, що “надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов’язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права” [5].

Важливим є те, що дія Правил поширюється не лише на всі види адвокатської діяльності, а й на відносини, що виникли або існують після їх прийняття та на соціально-публічну діяльність адво-

ката, яка може вступити в суперечність із професійними обов'язками адвоката, або підірвати престиж адвокатської професії.

Правила адвокатської етики мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури в сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноновизначених деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві [5].

Деонтологічний чинник внутрішнього і зовнішнього імперативу службового обов'язку адвоката полягає у їх тісній взаємодії. Це професійна сфера, що поєднує внутрішні переконання і мотивації та приписи норм протягом усієї співпраці адвоката зі своїм клієнтом. Дуже часто така діяльність вимагає "відключення" власних емоцій і оціночних суджень (від знайомства з потенційним клієнтом до промови адвоката у суді). Якщо адвокат розуміє, що через певні обставини не зможе залишитися неупередженим, то не треба погоджуватися на співпрацю з конкретною особою.

В адвокатській діяльності теж є ризики професійної деформації, що проявляються у байдужому ставленні до професії, нехтуванні інтересами клієнтів, поверхневому, формалістському підході до певної справи тощо.

Коли йдеться про деформації моральної свідомості і професійної правосвідомості, то мають на увазі негативні явища, риси, які формуються стихійно чи свідомо в окремих представників цієї професійної групи всупереч суспільним, державним вимогам, стандартам професійної діяльності і поведінки, очікуванням громадської думки [3, с. 41]. Це небезпечно ще й тому, що адвокату як священику чи лікарю людина розкриває не тільки свої особисті таємниці, а й ті аспекти своєї життєдіяльності, після недобросовісного розголосу яких можуть бути порушені права третіх осіб (дітей, батьків, співробітників).

В Україні прийнято Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність.

Це Положення розроблено відповідно до: Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність", Закону України "Про звернення громадян", Правил адвокатської етики, Регламенту кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону та інших актів законодавства України і Національної асоціації адвокатів України, з метою офіційного тлумачення відповідності поведінки адвокатів вимогам законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність та етичним стандартам, а також регламентації дисциплінарного провадження стосовно адвокатів [6].

Право на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури із заявою (скаргою) щодо поведінки адвоката, яка може бути підставою для дисциплінарної відповідальності, має кожен, кому відомі факти такої поведінки.

Окремо потрібно акцентувати увагу на проблемі конфліктів між адвокатами-колегами. Неподобними є випадки, коли один адвокат дозволяє собі коментувати дії, професійну придатність чи особисті якості свого колеги в негативному аспекті. Такі речі є недопустимими і є прямим порушенням морально-етичних норм у професійній діяльності.

Наслідком такого конфлікту є звернення одного з адвокатів зі скаргою до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури регіону; адвокат, який ініціював звернення, зобов'язаний надати докази того, що ним вжиті заходи мирного врегулювання такого конфлікту, зокрема документи, що свідчать про звернення останнього до Ради адвокатів регіону за робочим місцем адвоката, згідно із відомостями в Єдиному реєстрі адвокатів України, а стосовно адвоката іноземної держави – Асоціації адвокатів чи правового товариства відповідної держави [6].

Висновки. Отже, можна підсумувати, що дотримання етичних норм у адвокатській діяльності є важливим проявом внутрішнього імперативу службового обов'язку адвоката. Пріоритет інтересів клієнта на основі дотримання прав і свобод громадян, поваги до людської гідності є

основою морально-етичної складової професії, для забезпечення яких адвокат повинен постійно підвищувати свій професійний рівень та кваліфікацію, володіти достатньою інформацією про зміни у чинному законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Професійна етика. 2016. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/.
2. Вільна енциклопедія Вікіпедія. Адвокат. 2014. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8>.
3. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Х. : Право, 2004. 176 с.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України. 2013. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
5. Правила адвокатської етики. 2017. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
6. Положення про порядок прийняття та розгляду скарг щодо неналежної поведінки адвоката, яка може мати наслідком його дисциплінарну відповідальність. 2014. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text>.

REFERENCES

1. Vilna entsyklopediia Vikipediia. (2016). *Profesiina etyka*. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0_%D0%B5%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/.
2. Vilna entsyklopediia Vikipediia. (2014). *Advokat*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%8>.
3. Lozovoi V. O., Petryshyn O. V. (2004). *Profesiina etyka yurysta*. Kharkiv : Pravo. 176 p.
4. *Pro advokaturu ta advokatsku diialnist* : Zakon Ukrainy. (2013). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>.
5. *Pravyla advokatskoi etyky*. (2017). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text>.
6. *Polozhennia pro poriadok pryiniattia ta rozghliadu skarh shchodo nenalezhnoi povedinky advokata, yaka mozhe maty naslidkom yoho dystsyplinarnu vidpovidalnist*. (2014). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr120871-14#Text>.

Дата надходження: 06.04.2022 р.

Alona Romanova
Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Law, Professor
of the Department of Theory of Law and Constitutionalism
Institute of Jurisprudence and Psychology
and innovative education
aliroma@ukr.net

ETHICAL STANDARDS IN ADVOCACY: FEATURES OF OBSERVATION AND RESPONSIBILITY FOR THEIR VIOLATION

It has found that the activity of a legal professional is based on the general moral and moral principles of humanism, justice, legality, patriotism, independence, publicity, etc. In Ukraine, in addition to professional requirements, the legislative level enshrines ethical requirements for advocacy and the identity of a lawyer.

It is emphasized that each aspect of professional activity dictates special rules of conduct, non-compliance with which can provoke conflict situations, emotional burnout and professional deformity. And the worst thing is the violation of human rights and freedoms and unprofessional performance of official duties.

It is proved that the deontological factor of the internal and external imperative of the lawyer's duty is their close interaction. It is a professional field that combines the inner beliefs and motivations and prescriptions of the norms throughout the lawyer's cooperation with his client. Advocacy also has risks of professional deformity, which are manifested in indifference to the profession, neglect of client interests, superficial, formalistic approach to a particular case, and so on.

As for the extreme importance of the functional workload of the legal profession requires lawyers to adhere to high ethical standards of conduct. At the same time, the specifics and complex nature of the responsibilities assigned to the bar determine the need to balance the principles of the lawyer's service to the interests of the individual client and the interests of society as a whole, compliance with the rule of law and the rule of law.

Emphasis is placed on the problem of conflicts between fellow lawyers. The consequence of such a conflict is the appeal of one of the lawyers to the Qualification and Disciplinary Commission of the Bar of the region, the lawyer who initiated the appeal is obliged to provide evidence that he took measures to resolve the conflict peacefully.

Key words: professional ethics, lawyer, moral consciousness, advocacy, disciplinary responsibility.